

Witaminy – klasyfikacja oraz funkcje w organizmie

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Mapa myśli
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Witaminy – klasyfikacja oraz funkcje w organizmie

Twórcą terminu „witamina” (łac. *vita* – życie, *amina* – związek chemiczny zawierający grupę aminową) jest polski biochemik Kazimierz Funk, który w 1912 r. wyizolował witaminę B₁, czyli tiaminę.

Na długo przed odkryciem witamin w wielu kulturach istniała świadomość, że niektóre produkty żywnościowe mają szczególnie pozytywny wpływ na zdrowie. Starożytni Rzymianie, Grecy czy Arabowie za pomocą ekstraktów z wątroby leczyli kurzą ślepotę. W XVI i XVII w., stosując ekstrakty z igieł sosnowych lub podając chorym cytrusy, skutecznie zapobiegano rozwojowi szkorbutu. Przełom XIX i XX w. przyniósł klasyczne badania nad skutkami niedoborów składników odżywczych. Pozwoliły one wysnuć wniosek, że deficyt pewnych substancji w organizmie zaburza jego prawidłowe funkcjonowanie i sprzyja chorobom. Substancjami tymi okazały się witaminy.

Twoje cele

- Określisz naturalne źródła poszczególnych witamin.
- Sklasyfikujesz witaminy według określonego kryterium.
- Omówisz regulacyjną rolę witamin w funkcjonowaniu organizmu.

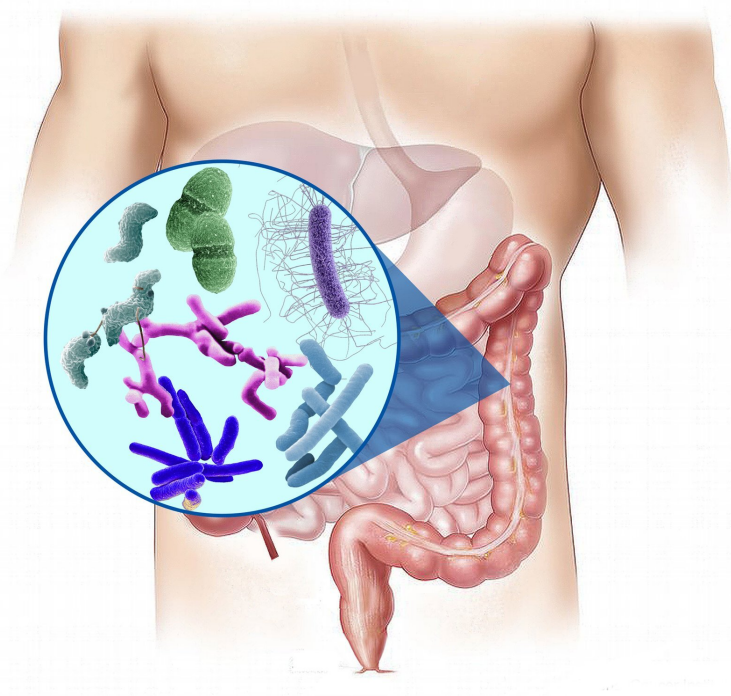
Przeczytaj

Co to są witaminy?

Witaminy to związki organiczne o prostej budowie, które nie są składnikami budulcowymi komórek ani nie dostarczają energii. Są jednak niezbędne do prawidłowego przebiegu wielu procesów metabolicznych. Charakteryzują się dużą aktywnością biologiczną, wchodzi w skład **koenzymów**, są konieczne do syntezy hormonów. Wpływają na wzrost i właściwe funkcjonowanie organizmu, a także odgrywają ważną rolę podczas jego reakcji obronnych na **stres oksydacyjny**.

Człowiek czerpie witaminy głównie ze spożywanego pokarmu, ale część witamin z grupy B oraz witaminę K wytwarza w niewielkich ilościach jego mikroflora jelitowa.

Witaminy B₇, B₉, B₁₂ i K są wytwarzane w przewodzie pokarmowym człowieka przez mikroflorę jelitową. Dzięki niej organizm uzyskuje dodatkowe źródło witamin.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Nazewnictwo i klasyfikacja witamin

Witaminy są oznaczane wielkimi literami alfabetu lub też stosuje się w odniesieniu do nich nazewnictwo chemiczne, np. witamina C to inaczej kwas askorbinowy. Budowa chemiczna witamin jest bardzo zróżnicowana, dlatego kryterium ich klasyfikacji opiera się na zdolności do rozpuszczania w wodzie lub w tłuszczach.

Witaminy rozpuszczalne w tłuszczach

Są magazynowane w organizmie człowieka głównie w mięśniach i wątrobie.

Witamina A (retinol)

Witaminą A nazywana jest cała grupa organicznych związków chemicznych posiadających podobną strukturę. Zalicza się do niej retinol, retinal, kwas retinowy. Witamina A (retinol) jest syntetyzowana z **prowitaminy A**, którą jest β -karoten – pomarańczowy barwnik roślinny.

Witamina D (kalcyferol)

Witaminą D nazywana jest grupa steroidowych związków organicznych. Istnieją dwie szczególnie istotne formy witaminy D: cholekalcyferol (witamina D₃) i ergokalcyferol (witamina D₂). Witamina D₃ powstaje w skórze z prowitaminy – 7-dehydrocholesterolu pod wpływem światła UV oraz dostarczana jest z pożywieniem. Witamina D₂ dostarczana jest wyłącznie z pożywieniem, głównie z produktami roślinnymi.

Witamina E (tokoferol)

Witaminą E nazwano grupę związków w skład, której wchodzi tokoferole – jasnożółte, przezroczyste oleje. Najbardziej aktywną formą witaminy E jest α -tokoferol.

Witamina K (filochinon)

Do witamin K zaliczane są dwa związki organiczne: witamina K₁ (filochinon) dostarczana z pokarmem roślinnym oraz witamina K₂ (menachinon) – wytwarzana przez bakterie jelitowe.

Witaminy rozpuszczalne w wodzie

Funkcje witamin.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

glukoneogeneza

proces biosyntezy glukozy z niecukrowych składników, takich jak kwas pirogronowy, kwas mlekowy, metabolity cyklu Krebsa i większość aminokwasów; zachodzi w komórkach wątroby i nerek zwierząt oraz ludzi

koenzym

niebiałkowa część enzymu połączona z apoenzymem, czyli białkową częścią enzymu. Większość enzymów jest aktywna dopiero wtedy, gdy koenzym połączy się z apoenzymem

łańcuch oddechowy

(łańcuch transportu elektronów) zespół związków chemicznych (przenośników elektronów), uszeregowanych według wzrastających potencjałów oksydoredukcyjnych.

Jeden z etapów oddychania komórkowego.

protrombina

związek chemiczny, który pod wpływem trombokinazy i innych substancji uczestniczących w procesie krzepnięcia krwi, np. jonów wapnia, przekształca się w trombinę – ważny enzym wpływający na przebieg procesu krzepnięcia krwi

prowitamina

związek chemiczny, który pod wpływem enzymów lub energii świetlnej przekształca się w organizmie w witaminę, np. β -karoten jest prowitaminą wit. A

stres oksydacyjny

zaburzenie równowagi pomiędzy ilością substancji o właściwościach przeciwutleniających (np. witamin A, E, C) a ilością substancji utleniających (wolnych rodników), które wytwarzają się w organizmie w wyniku np. złej diety, palenia tytoniu czy długotrwałego stresu. Stanowi przyczynę wielu chorób, m.in. nowotworów

witaminy

związki organiczne o różnej budowie chemicznej, niezbędne do prawidłowej czynności organizmu, do wytwarzania składników budulcowych, hormonów, koenzymów, uczestniczące w procesach przemian metabolicznych węglowodanów, białek i tłuszczów

Mapa myśli

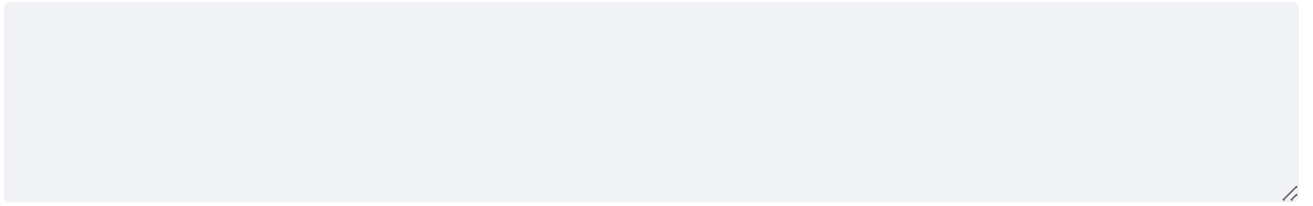
Klasyfikacja witamin

- **WITAMINY**
  - **Rozpuszczalne w tłuszczach**
    - Witamina A (retinol)
    - Witamina D₃ (cholekalcyferol)
    - Witamina E (tokoferol)
    - Witamina K (filochinon)
  - **Rozpuszczalne w wodzie**
    - Witaminy z grupy B
      - Witamina B₁ (tiamina)
      - Witamina B₂ (ryboflawina)
      - Witamina B₃ (niacyna, witamina PP)
      - Witamina B₅ (kwas pantotenowy)
      - Witamina B₆ (pirodoksyna)
      - Witamina B₇ (witamina H, biotyna)
      - Witamina B₉ (kwas foliowy)
      - Witamina B₁₂ (koboalamina)
    - Witamina C (kwas askorbinowy)

Polecenie 1

Przeanalizuj powyższą mapę myśli i określ kryterium, według którego dokonuje się klasyfikacji witamin. Czy znajomość tego kryterium może mieć znaczenie przy planowaniu dziennego jadłospisu? Swoją odpowiedź uzasadnij.

Polecenie 2

Wyszukaj w źródłach wiedzy naukowej informacje o witaminach, które powstają w organizmie człowieka z prowitamin oraz są wytwarzane przez bakterie jelitowe. Następnie uzupełnij poniższą mapę myśli, dopisując zdobyte informacje.

- Klasyfikacja witamin
  - Rozpuszczalne w tłuszczach
    - Witamina A (retinol)
    - Witamina D3 (kalcyferol)
    - Witamina E (tokoferol)
    - Witamina K (filochinon)
  - Rozpuszczalne w wodzie
    - Witaminy z grupy B
      - Witamina B1 (tiamina)
      - Witamina B2 (ryboflawina)
      - Witamina B3 (niacyna, witamina PP)
      - Witamina B5 (kwas pantotenowy)
      - Witamina B6 (pirodoksyna)
      - Witamina B7 (witamina H, biotyna)
      - Witamina B9 (kwas foliowy)
      - Witamina B12 (koboalamina)
    - Witamina C (kwas askorbinowy)

Polecenie 3

Polecenie 4

Witamina C jest obecna w wielu produktach żywnościowych. Można ją wykryć, wykorzystując fakt, że odbarwia roztwór skrobi z jodyną. Zaplanuj i przeprowadź doświadczenie mające na celu wykrycie witaminy C.

1. Przygotuj próbki różnych produktów żywnościowych, w których zbadasz obecność witaminy C, np. sok z cytryny, pomarańczy, miąższ jabłka, roztarta zielona pietruszka, sok z marchewki, rozpuszczona czekolada lub inne zmiażdżone produkty spożywcze.

2. Do przeprowadzenia doświadczenia potrzebne będą ponadto:

- zlewki lub przezroczyste, plastikowe kubeczki;
- zakraplacz;
- mieszadełko;
- woda;
- kleik skrobiowy;
- jodyna.

3. Sformułuj problem badawczy doświadczenia.

---

4. Postaw hipotezę.

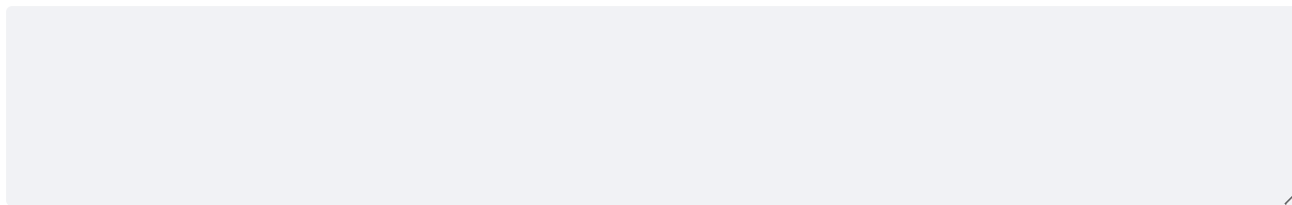
5. Określ próbę badawczą i próbę kontrolną.

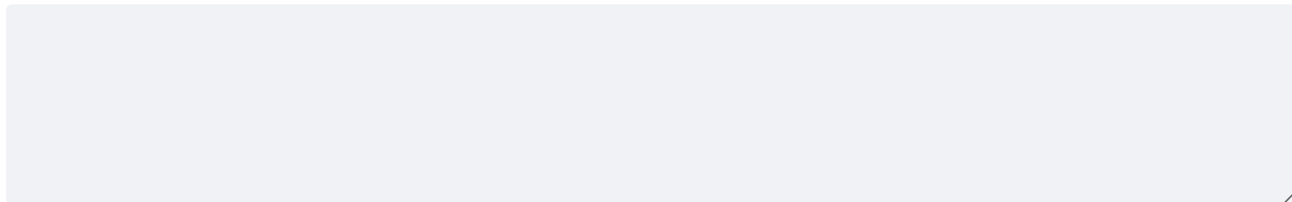
---

6. Przeprowadź doświadczenie.

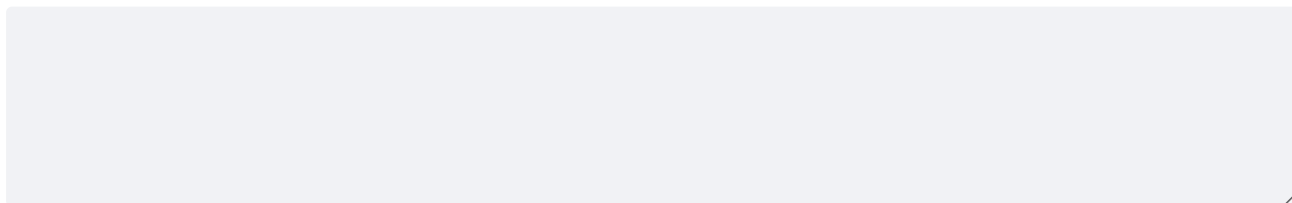
---

7. Zanotuj wyniki.

---

8. Sformułuj wnioski, uwzględniając produkty, w których udało ci się wykryć witaminę C, a także wyjaśnij mechanizm reakcji chemicznej, dzięki której było to możliwe.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uzupełnij poniższy tekst.

K, C, B

Witaminy rozpuszczalne w wodzie to witaminy z grupy ..... oraz witamina ..... Do witamin rozpuszczalnych w tłuszczach zalicza się witaminy A, D, E, ...

Ćwiczenie 2

Wskaż poprawne dokończenie zdania.

Witamina A wpływa...

- na proces dobrego widzenia.
- na przemianę białek, tłuszczów i węglowodanów.
- na prawidłową strukturę kości i zębów.
- na przebieg procesu krzepnięcia krwi.

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj witaminę do określenia wynikającego z jej funkcji.

witamina E, witamina D, witamina C, witamina B₁₂, witamina B₁, witamina B₇, witamina A, witamina B₃, witamina K

Witamina przeciwkrzywicza .....

Witamina przeciwkrwotoczna .....

Witamina długowieczności .....

Ćwiczenie 4

Które z podanych witamin uczestniczą w metabolizmie białek?

- B₁
- B₂
- B₁₂
- B₃

Ćwiczenie 5

Połącz w pary nazwy witamin z opisem ich funkcji.

uczestniczy w syntezie cholesterolu, witaminy A i D, prawidłowy rozwój układu nerwowego na etapie zarodkowym, uczestniczy w procesie detoksykacji, uczestniczy w procesie krzepnięcia krwi

witamina B ₉	
witamina K	
witamina C	
witamina B ₅	

Ćwiczenie 6

Wskaż produkty, które stanowią źródła każdej z podanych witamin.

morskie ryby, drożdże, nasiona roślin strączkowych, masło, tran, czarne porzeczki, sery podpuszczkowe, cytrusy, otręby, truskawki, żółtka jaj, papryka, czerwone mięso, nać pietruszki, wątroba

Źródła witamin z grupy B	
Źródła witaminy C	
Źródła witaminy D	

Ćwiczenie 7

Promieniowanie UV często kojarzy się z niebezpieczeństwem wystąpienia oparzeń skóry lub powstawania groźnego nowotworu – czerniaka. Zapomina się o dobroczynnych właściwościach promieniowania słonecznego. Wykaż związek między działaniem promieniowania UV na organizm człowieka a jego dobrym stanem zdrowia, odnosząc się do starego włoskiego powiedzenia, które mówi: „Tam, gdzie nie zagląda słońce, tam musi przychodzić lekarz”. Wyszukaj odpowiednie argumenty w dostępnych ci wiarygodnych źródłach.

Ćwiczenie 8

„Kwas foliowy odpowiada za prawidłowy rozwój układu nerwowego na etapie zarodkowym.” Uzasadnij poprawność tego stwierdzenia.

Ćwiczenie 9

Witamina A, należąca do witamin rozpuszczalnych w tłuszczach, wpływa m.in. na proces widzenia. Zawarta jest wyłącznie w produktach pochodzenia zwierzęcego. Najbogatszym jej źródłem jest olej z wątrób ryb i zwierząt morskich, czyli tran. W produktach roślinnych witamina A występuje w postaci prowitaminy o nazwie β -karoten. Jej źródłem są pomarańczowożółte owoce i warzywa oraz szpinak.

Dla nauczyciela

Scenariusz zajęć

Autor: Alicja Kasińska, Sylwia Brawata

Przedmiot: biologia

Temat: Witaminy – klasyfikacja oraz funkcje w organizmie

Grupa docelowa: uczniowie III etapu edukacyjnego – kształcenie w zakresie podstawowym i rozszerzonym

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

V. Budowa i fizjologia człowieka.

2. Odżywianie się. Uczeń:

1) przedstawia rolę nieorganicznych i organicznych składników pokarmowych w odżywianiu, w szczególności białek pełnowartościowych i niepełnowartościowych, NNKT, błonnika, witamin.

Zakres rozszerzony

XI. Funkcjonowanie zwierząt.

2. Porównanie poszczególnych czynności życiowych zwierząt, z uwzględnieniem struktur odpowiedzialnych za ich przeprowadzanie.

1) Odżywianie się. Uczeń:

c) przedstawia rolę nieorganicznych i organicznych składników pokarmowych w odżywianiu człowieka, w szczególności białek pełnowartościowych i niepełnowartościowych, NNKT, błonnika, witamin.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- potrafi określić naturalne źródła witamin;
- potrafi sklasyfikować różne rodzaje witamin;
- potrafi omówić regulacyjną rolę witamin w funkcjonowaniu organizmu;
- planuje doświadczenie pozwalające na wykrycie witaminy C w produktach spożywczych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- IBSE (nauczanie przez dociekanie naukowe);
- strategia wyprzedzająca.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja;
- mapa myśli;
- doświadczenie.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- mapa pojęć;
- tablica interaktywna/tablica;
- zestaw doświadczalny do wykrywania witaminy C:
  - zlewki lub przezroczyste, plastikowe kubeczki;
  - zakraplacz;
  - mieszadełko;
  - woda;
  - kleik skrobiowy;
  - jodyna;
  - próbki różnych produktów żywnościowych: sok z cytryny, pomarańczy, miąższ z jabłka, roztarta zielona pietruszka, sok z marchewki, rozpuszczona czekolada (lub inne zmiażdżone produkty spożywcze).

Przed lekcją:

Uczniowie, korzystając z informacji, że witamina C odbarwia roztwór skrobi z jodyną, planują doświadczenie mające na celu wykrycie witaminy C w różnych produktach żywnościowych (np. w soku z cytryny lub pomarańczy, miększu jabłka, roztertej zielonej pietruszce, soku z marchewki, rozpuszczonej czekoladzie).

Przebieg zajęć

Faza wstępna:

1. Nauczyciel przedstawia cele lekcji. Uczniowie odpowiadają na zadane przez niego pytania:
  - Co to są witaminy?
  - Po co nam witaminy?
2. Uczniowie, pracując w parach, formułują własne definicje pojęcia „witamina”, a następnie chętne pary prezentują je na forum klasy.
3. Uczniowie określają etymologię terminu „witamina”, na podstawie informacji zawartych w e-materiale (zob. sekcja „Wprowadzenie”). Nauczyciel może także odtworzyć fragment audycji radiowej pt. *Jakie znaczenie miało odkrycie witamin?*, traktujący o badaniach Kazimierza Funka prowadzących do odkrycia witamin (zob. materiały pomocnicze).
4. Wybrany uczeń odczytuje wstęp do e-materiału, w którym przedstawiono zarys historyczny badań nad znaczeniem witamin.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie samodzielnie zapoznają się z tekstem i grafiką interaktywną „Funkcje witamin” zamieszczonymi w sekcji „Przeczytaj. Konfrontują wcześniej sformułowane definicje z informacjami uzyskanymi z lektury.
2. Uczniowie, korzystając z mapy myśli ilustrującej podział witamin (zob. sekcja „Mapa myśli”), wskazują kryterium tej klasyfikacji. Odpowiadają na pytanie: „Czy znajomość kryterium klasyfikacji witamin może mieć znaczenie przy planowaniu dziennego jadłospisu?”. Swoje odpowiedzi uzasadniają.
3. Uczniowie pracują w niewielkich grupach. Omawiają wykonane w domu projekty doświadczenia mającego na celu wykrycie witaminy C w wybranych produktach żywnościowych (nauczyciel każdej grupie przypisuje inny produkt). Wspólnie wypracowują najlepsze rozwiązanie. Nauczyciel monitoruje pracę uczniów, udziela wskazówek, koryguje błędy.
4. Członkowie każdej grupy formułują wspólnie problem badawczy i hipotezę. Zapisują je w formularzu zamieszczonym w sekcji „Mapa myśli” (polecenie nr 4). Następnie przeprowadzają doświadczenie na wybranym produkcie zgodnie z ustalonym wcześniej porządkiem. Odnotowują wyniki.
5. Grupy prezentują kolejno wyniki przeprowadzonych doświadczeń. Klasa wspólnie formułuje wnioski, nauczyciel ocenia ich poprawność.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie samodzielnie wykonują polecenie nr 3.
2. Uczniowie dokonują autoewaluacji własnej pracy, kończąc jedno wybrane przez siebie zdanie:
  - „Zainteresowało mnie...”;
  - „Przekażę te informacje...”.

Praca domowa

- Wykonaj ćwiczenia interaktywne od 1 do 8 zamieszczone w sekcji „Sprawdź się” (dla wszystkich uczniów).
- Wykonaj polecenie nr 2, zamieszczone w sekcji „Mapa myśli” (dla zainteresowanych).

Materiały pomocnicze

1. Krystyna Mar, *Jakie znaczenie miało odkrycie witamin?*, audycja radiowa z cyklu „Portrety Polaków”, www.polskieradio24.pl
2. Przykładowe źródła internetowe, które nauczyciel może polecić uczniom zainteresowanym wykonaniem polecenia nr 2:
  - *Witaminy* [hasło], www.encyklopedia.pwn.pl
  - *Witaminy* [skrypt], www.farmacja.umed.wroc.pl
  - *Witaminy. Analiza produktów pochodzenia naturalnego* [skrypt], www.chemia.ug.edu.pl

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania mapy pojęć:

Nauczyciel może wykorzystać mapę pojęć podczas fazy wstępnej lekcji, wprowadzając uczniów w temat zajęć. Może także polecić uczniom, by wykorzystali mapę pojęć, przygotowując się do lekcji powtórkowej.